

preffis venis accelerari sanguinis venosi motum versus cor, adeoque cor irritari in celeriores contractiones: unde per validissimas frictions in frigido etiam homine calida febris posset excitari. Hinc apparet, dum febricitantibus adhibentur frictions, cavendum esse, ne ab his augeatur motus humorum, qui sepe jam nimis celer est.

Unde optime monuit *Celsus* (p): *Longa vero frictione uti, neque in acutis morbis, neque incrementibus convenit, præterquam quum phreneticis somnus ea queritur. Amat autem hoc auxilium valetudo longa, & jam a primo impetu inclinata.* Cum autem in fine morborum emissariis referendis interviit, ut materies morbi coacta & mobilis feliciter expelli possit, tuto satis, iusto tamen cum moderamine, adhiberi poterit.

Abrasione capillorum, mundatione cutis. Totacutis superficies unctuofo smegmate oblitur, quod ejus exsiccationem nimiam ab aere impedit, illamque laxam & mobilem servat. Illud smegma, si colligatur in cutis superficie, & exsiccetur, liberam exhalationem impedit, ut facile patet; atque sæpe in sordidis hominibus difficiles morbi cutanei

§. 607. **I**D quod ad extrema vasorum conicorum stagnat ex nimia sanguinis copia, qua vasa comprimuntur, reducitur in fluorem imminuta sanguinis copia per sectionem venarum; id docent signa plethoræ (106. ad 107.)

Generalem febrium curam quatuor indicationibus absolvi §. 598. dictum fuit. Vita enim & vires servanda sunt: acre irritans corrigi & expelli debet; lentor dissolvi & expelli; & denique symptomata mitigari oportet. De binis prioribus indicationibus hæcenus actum fuit: sequitur nunc ut videamus, quomodo lentor solvi & expelli debeat. Verum in Commentariis ad numerum tertium paragraphi 598. notatum fuit, omne obstaculum circa extrema vascula natum, quod liberum sanguinis transitum per illa impedit, generali lentoris nomine comprehendendi, sive vitio vasorum vel fluidorum, vel amborum, factum fuerit. Ordinata ergo doctrina requirit, ut de his seorsim agatur; atque ideo hac paragrapho & sequenti dicitur de illis obstaculis tollendis, quæ vitio vasorum sunt, & dein sequentibus paragraphis describetur cura lentoris, qui vitio liquidorum per vasa fluentium originem debet.

Dum vitio vasorum lentor oritur, illud fiet, angustatis illorum cavis. Hæc autem angustatio fit vel contractione vasis propria aucta, de qua re sequenti paragrapho dicitur, vel compressione externa vasorum a vicinis partibus tumentibus, de qua nunc agendum. Inter plurimas causas, quæ vasa externe comprimere possunt, & §. 112. ordine recensita fuerunt, solus fere tumor plethoricus locum habet; ut ab hac causa lentor febrilis nasci posset: reliquæ enim causæ ibi enumeratæ tantum quibusdam partibus singularibus nocent, solus vero tumor plethoricus in universo corpore vasa angustare valet.

Plethora enim, uti dictum fuit §. 106. 1., est boni sanguinis major copia: verum sanguis proprie dictus, ruber nempe, crassissimas liquidorum nostrorum moleculas habet; ideoque naturaliter tantum in maximis vasis hæret, quamvis enim dilatata minorum vasorum orificia per errorem loci (vide §. 118.) ingredi possit, per ultima tamen illorum orificia transire non potest, sed ibi hæretur immeabilis. Aucta ergo sanguinis copia, majora

inde nascuntur. Ut ergo emissaria cutanea liberissima maneant, requiritur cutis mundities, quæ balneo, lotione, & levi dein frictione facile obtinebitur. In parte autem capillata capitis illud smegma & copiosum valde est, & facile videtur inspissari, unde pingues illi furfures in capite sanissimorum etiam hominum tanta copia colliguntur. Si ergo in quibusdam morbis requiritur, ut liberissima exhalatio per cutim capitis fiat, abrasio capillorum prodest; postquam leni frictione cutis jam nuda commodissime detergi poterit. In illis febribus, in quibus materies morbi caput petere solebat, & phrenitidem vel coma producere, *Sydenhamus* (q) nihil magis conducere monet, quam si talibus ægris caput raderetur; & deinde, nullo emplastro admo, pileolo tantum tegetur, ut nempe a frigore externo munitum esset. Sic enim liberissima humorum circumductio fit per arteriæ carotidis externæ ramos, adeoque impetus ab encephalo avertitur.

Omnibus autem illis factis, quæ ad hanc paragraphum dicta sunt, undique aperitur corpus, & per spirans, & motum, quod conducatur, faciet (r).

vasa distendentur; adeoque minora illis adjacentia ab his tumentibus comprimuntur & angustabuntur. Venæ sanguinæ laxiores semper arteriis facilius distendi poterunt; verum & his aucta sanguinis copia repletis, arteriæ se difficilius in venas evacuare poterunt, unde major arteriarum distentio fiet. Cum autem in plurimis corporis locis arteriæ venis acumbant, arteriæ distentæ venas prement; unde sanguinis ex his versus cor dextrum perget, mox in arterias jam distentas denuo pellendus. Unde patet tandem in summe plethoricis omnem sanguinem fere accumulari in arteriis. Verum cordis systole dum sanguis in arterias jam plenissimas premitur, vasa serosa & lymphatica arteriosa, ex rubris arteriis orta, sic dilatantur, ut sanguinem rubrum admittant; uti docet adnata oculi, & tota cutis sæpe ruberrima in plethoricis; unde & hæc vasa dilatata minores arteriolas adjacentes comprimunt. Ubi autem febris adest simul, calore hinc nato rarefcit sanguis, adeoque necessario omnia hæc mala augentur. Sic videmus aliquando in febribus ardentibus totum corpus rubore perfusum; dum simul squallida cutis, lingua, fauces, os internum, siccissima docent, minora vascula imperviã esse, a majoribus, rubro sanguine nimis turgentibus, vera & compressa.

Signa autem plethoræ, quæ hoc vitium adeste docent, recensita fuerunt §. 106. 1.

Ut ergo in fluorem reducatur illud, quod ad extrema vasorum conicorum ab hac causa stagnat, requiritur imminutio subita nimie copię sanguinis, per quam vasa majora distendentur; quod commodissime per venæ sectionem fit (vide §. 106. 2.). Copia autem sanguinis educendi a viribus, ætate, majori minorive plenitudine, aut rarefactione per calorem ex febre natum, determinatur. Optime hinc dixit *Celsus*, ubi de sanguinis detractioe per venas agit (s): *Ergo vehemens febris, ubi rubet corpus pleneque venæ tument, sanguinis detractioem requirit.* Quam-

Quamvis autem unicum & maxime necessarium auxilium in tali casu sit venæ sectio, accidit tamen aliquando in plethoricis, post sanguinis missionem, febrim, quæ prius mitis videbatur, augeri immantiter: ratio hæc est, quia sanguine copioso, per febrilem calorem suffocatur omnis motus, qui brevi augeatur iterum, simul ac per venæ sectionem minuitur distendens moles. Unde in tali casu ægrum & amicos monere debet Medicus, summum discrimen rupturæ vasorum ob nimiam plenitudinem adesse; adeoque venæ sectionem requiri: illa tamen celebrata, expectandum esse augmentum febris, quæ nunc suffocata & mitis apparet. *Sydenhamus* talem casum sibi accidisse narrat (t). Vocatus enim ad juvenem, qui, licet animam ferme agere videretur, adeo tamen temperatum in externis corporis partibus habebat calorem, ut fidem derogarent adstantes amici *Sydenhamo*, quod illum febricitare assereret. Verum sanguine copiosius educito, mox emicuit tanta febris, ut nunquam vehe-

§. 608. **Q**uod ibi hæret, ad extrema capillaria, ob fibras horum spasmo contractas, & hinc arctatas, solvit laxatis fibris (53. ad 55.); & acri contractionis causa ablata (35. 36. 54. 66. 67. 88. 102. 103. 104. 105. 127. 128.), unde peti debet, quod hic requiritur.

Docuit Anatome, arterias omnes corporis (forte tantum exceptis illis, quæ ad encephali substantiam & ossium medullam tendunt) habere, tunicas musculares, quæ & debitam firmitatem arteriis conciliant, ne ultra modum a sanguine cordis vi impulsio dilatentur; simulque vi suarum fibrarum sanguinem promovent illo tempore, dum cor in diastole est. Cavi autem arteriosi amplitudo harum fibrarum muscularium vi determinatur imprimis. Si ergo a quacumque causa augeatur harum fibrarum contractio, minuetur cavitas, & hærebunt fluida, imprimis circa extrema capillaria, per quæ singula tantum elementa sanguinis fere transire possunt; unde parva etiam cavi imminutio necessario obstructionem facere debet in his locis. Fibras autem vasorum spasmo quasi contrahi posse, certissima docent observata. Si calido ex hypocausto quis subito in frigidissimum aerem veniat, sic stringuntur vasa cutanea aeri exposita, ut illico paleat talis homo, dum sanguis ruber per angustatas frigores arterias cutaneas transire nequit. Idem evidenter apparet, dum sanissimus etiam homo subito metu percellitur; illico enim pallidæ mortis imaginem refert, spasmo subitaneo contractis vasis cutaneis sanguinem repellentibus in majores truncos; unde simul anxietas, cordis palpitatio, syncope &c. sequuntur, dum per angustata vasa libera circulatio impeditur.

Sive jam fibrarum hæc contractio a spasmo tali subito pendeat, vel ab alia quacumque causa illarum robur & efficacia augeatur (vide §. 113.), tota curatio in eo consistit, ut hæc fibræ laxentur sic, ut cedant liquidis impulsibus facilius, neque nimis valida contractione vasorum cavitates minuant. Omnia ergo, quæ curandæ nimie rigiditati vasorum & vicerum profunt, & paragraphis hic citatis explicata fuerunt, pariter hic conducunt. Inter illa autem nihil efficacius est, quam vapor aquæ calidæ, quo solo remedio rigidissimis cutaneis factis corporis partibus debita flexibilitas conciliari poterit: unde in febribus ardentibus, ubi tota corporis superficies squalida & sicca apparet, adeo prodest, si ægri tepidæ aquæ pedes immergant, simulque vapor inde ascendens nudatum corpus undique

mentioem se vidisse fateatur; & quæ tertæ quartæ phlebotomiæ tandem cessit. Similem casum se vidisse monebat hac occasione celeberrimus horum Aphorismorum auctor: homo nempe plethoricus, qui media ætate vini ingentem copiam ingurgitaverat, sequenti die per plateas obambulans instar statuæ obrigit; mox audacissima venæ sectione instituta, ad se rediit, sed statim valide febricitavit; per cuius febris impetum rarefactus sanguis & motus valide per vulnusculum venæ inflatum, quamvis solita ligatura firmatum, tanta copia exivit, ut proprio sanguini quasi innatans in lecto inventus fuerit sequenti die, sed simul absque omni jam febre & sanus.

In Commentariis autem §. 106. 2. demonstratum fuit, plethoræ curandæ solam sanguinis missionem conducere; nihilque boni expectandum esse ab illa liquidorum imminutione, quæ per abstinentiam a cibo & potu fit.

Verum aquæ vapor externo tantum corpori applicari potest, vel una cum aere haustus pulmonum internam superficiem tangere: ubi autem in partibus internis corporis vasa spasmo contracta fuerint, aquosis potatis, vel & per clystima injectis, omnia perluere oportet, & laxare. Notum est quotidianis observatis, quantum proficit subito terrore percussis, si aquosorum calidorum potuum copiam affatim hauriant: ita enim optime laxantur spasmo contracta vasa, & redit circulationis æquabilitas, miris sæpe modis turbata in metu subitaneo.

Et acris contractionis causa ablata. Videmus evidenter, majores nostri corporis partes ab acriobus applicatis validissime contrahi; unde etiam admodum probabile videtur, idem in minoribus obtinere. Si arenula inter oculi bulbum & sensillissimam superficiem internam palpebrarum hæreat, invito quamvis homini fortissime contrahitur orbicularis palpebrarum musculus. Si sulphuris accensi vapor pulmone hauriatur, ille statim sic constringitur, ut nullo molimine dilatari possit, & præsens suffocationis & mortis instet periculum; unde sulphuris halitus adeo præsens animalibus respirantibus venenum est. Alia occasione (vide §. 63.) dictum fuit, experimenta in vivis animalibus capta docuisse, intestina spiritu vitrioli leviter tantum tacta constringi illico sic, ut omnino claudantur, & nequidem aerem transmittere possint. Idem fieri ab arsenico & aliis acris venenis, *Wepferus in Cicuta aquatica historia* pluribus experimentis evicit.

Ubi ergo suspicio adest, ab acrimonia irritante fibras, spasmo contractas, arctare vasorum cava, conducunt omnia illa, quæ illud acre tollere vel enervare possunt. Diluentia & oleosam omnem acrimoniam obvolvunt hinc tanti usus; quia & ad quævis acria valent, & simul iidem laxantur contractæ fibræ: in sævisimo Ileo oleum lini, ad libram potatum, toties ab orci faucibus eripuit homines: sola aqua tepida affatim hausta, & injecta, enervavit mercurii sublimati acrimoniam. *Sydenhamus* (vide §. 605. 6.). Hæc autem & ad omnia acria valent, & simul fibras vasorum laxant & emolliunt. Ubi autem cognoscitur singularis acrimonia species, quæ irritatione sua vasorum contra-

(p) Lib. II. cap. 14. pag. 80. (q) Schedula monitor. de nova febris ingressu pag. 660.
(r) Hippocrates de locis in homine cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 369. (s) Lib. II. cap. 10. pag. 78.

(t) Schedul. monitoria de nova febris ingressu pag. 68.

tionem auxit, contraria huic remedia adhibenda sunt. Verum de his omnibus in numeris hinc citatis, uti etiam in paragrapho 605. dictum fuit; adeoque inde peti possunt.

§. 609. **Q**uod hæret ob visciditatem & lentorem proprium solvetur variis remediis, quorum primarium vis ipsius febris ita moderata, ut valeat coagulum hoc solvere (587. 589. 593. 594.); adeoque huc requiritur, ut sic temperetur impetus, *α.* ne inflammationes, suppurationes, gangrænas, sphacelose queat producere (592.); cujus periculum imminere docet vehementia symptomatum, maxime caloris, comparata cum virtute vasculorum. *β.* neve nimio motu dissipentur liquida: id vero denunciat siccitas narium, oculorum, gutturis, linguæ, raucedo, arida cutis, urina parcior, pulsus parvus, celer inæqualis, neque ut ante coctionem torpeat nimis, ita ut materiam morbi non valeat subigere, movere, fecernere, excernere: id cognoscitur, si languent actiones vitales omnino, necdum apparente signo pepsami.

Agendum jam est de illo lentore, qui vitio liquidorum per vasa fluentium originem debet. Dictum fuit in Commentariis §. 100., in nostris humoribus sanis requiri certam cohesionem partium: cum autem per ultimas capillarum arteriarum angustias singula sanguinis moleculæ, a cohesionem vicinarum separata, transeant solitaria, debet illa cohesio talis esse, ut potentia moventes, quibus humores pelluntur per vasa, illam superare possint. Ubi ergo hæc molecularum cohesio a quacunque causa sic increvit, ut non cedat actioni cordis & vasorum, tunc vocatur visciditas sive lentor. Hic autem lentor aliquando præexistit ante febrim natam; quandoque etiam febris tempore & per febrim fit. Sic videmus lassitudines illas spontaneas, quæ humorum immeabilitatem indicant, sæpe morbos acutos præcedere: & contra, per stimulum variolosum, v. g. nata febris, paucorum dierum spatio, sanguini hominis, ante sanissimi, lentorem inflammatorium conciliat. Sive autem talis lentor febrim præcesserit, sive sequatur, ad sanationem tamen requiritur, ut tollatur; cum aliter circulationis æquabilitas per omnia vasa restitui nequeat, quod tamen ad integram sanationem omnino requiritur. Plura quidem hic laudantur remedia; omnibus tamen reliquis palmam præripit vis ipsius febris sic moderata, ut valeat hoc coagulum solvere.

Mirum forte videri posset, febrim coagulum facere, & coagulum factum postea resolvere: verum si considerentur, quæ de februm effectibus §. 587. & 589. dicta fuerunt; uti & illa, quæ §. 593. 594. de vario februm exitu habentur, patebit satis, binos hos febris effectus minime contradictorios esse; sed revera locum habere pro varia febris duratione & intensitate. Nimis valido enim febris impetu liquidissima exprimi, & reliqua incrassari, certum est; adeoque lentorem in fluidis nasci, vel natum jam augeri; interim tamen pariter constat, moderato febris impetu attenuari & fundi illa, quæ concreverant: adeoque lentorem tolli, uti in locis citatis demonstratum fuit. Totum ergo, quod requiritur, est, ut sic temperetur febris impetus, ut nec torpeat nimis, ne solvendo coagulo impar sit; neque tamen nimis validus sit, ne destruat tenerrima solida, & liquida coagulet.

Simplex hæc methodus displicuit multis, qui indignum Medico credebant, in morbis curandis toties spectatorem agere: neque tantum hoc molestum videbatur, sed & curationis tarditas sæpe ægris & Medicis tædio incitavit multos, ut alia via incederent, & quævis fere tentarent, ut hæc obstacula tollerent, vel febrim, ipso etiam nomine odiosam imperitis, suffocarent. Tuto enim, celeriter,

& jucunde curare Medici officium esse, cum *Asclepiade* dicunt. Verum uti, optime de his agens *Celsus* (u) monet: *Id votum est: sed fere periculosa esse nimia & festinatio & voluptas solet.* Utinam hoc considerarent Medici, quibus solemne est repetitis venæ sectionibus omnium fere februm impetum, nullo discrimine habito, sopire. Jam suo tempore de hac re conquestus *Celsus* (vv) dixerat: *sanguinem incisa vena mitti novum non est; sed nullum pene morbum esse, in quo non mittatur, novum est.* Alii contra solemne erat, calidissimis remediis datis augere motum, sæpe jam nimis impetuofum; hac spe nempe, ut per diaphoresin diffunderetur morbi materies de corpore; sed quam temere hoc tentetur sæpe, antea dictum fuit. Pari audacia, & æque infelicitate, cathartici, emetici &c. turbabant omnia alii. Sapiens vero vetustas, naturæ, morbos curantis, vestigia presse sequens, in justo febris moderamine curam præ reliquis posuit, & damnavit illos Medicos, qui credebant, se non ex arte procedere, nisi venam secarent, clystima injicerent &c. (vide de his Commentaria §. 587.): sæpe enim, ut monuerunt Veteres, optima medicina est medicinam non facere. Ne autem tardæ curationis tædio a regia hac via deflesterent, & ad alia quævis tentanda procederent, salutare hoc motum *Hippocrates* (x) posteris reliquit: *Omnia pro ratione facienti, si ex ratione non succedant, non ad aliud transeundum est, manente illo, quod ab initio decretum fuerat.* Nunquam absque encomio nominandus *Sydenhamus*, qui attenta observatione morborum ad summum artis fastigium pervenit, dum stuporem somnolentum a lentore humorum per encephali vasa fluentium videbat in morbis, fatetur se omnem lapidem movisse venæ sectionibus repetitis, vesicatoriis, clysmatibus &c. ut hunc tollerent; sed frustra: unde postea nihil quidquam amplius se molitum fuisse ingenue fatetur, nisi quod ægros a carnibus & liquoribus quibuscumque spirituosis arceret, ne nempe augetur febris impetus. Dum vero attendebat, ut disceret, qua methodo natura illud symptoma debellaret, ut illam sequeretur postea; mirabatur, morbum, cui invigilabant, tuto licet tarde recedentem, tandem evanuisse. Unde merito conclusit; *nes in morbis depellendis haud satis lente festinare, tardius vero nobis esse procedendum, & plus natura esse committendum, quam mos hodie obrinuit.* Erat enim, sed neque errore erudito, qui naturam artis adminiculo ubique indigere existimat. Namque *id si feret, parcius humano generi ea prospexisset, quam postulat speciei conservatio: cum ne minima sit proportio inter morborum ingruentium frequentiam,*

(u) Lib. III. cap. 4. pag. 117. (vv) Lib. II. cap. 19. pag. 77. (x) Aphor. 32. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 128.

quentiam, & facultates, quibus pollent homines ad eos fugandos, vel iis secuis, quibus medendi ars maxime caput exulit, & a quam plurimis exculta est (y).

Febre enim utitur natura (vide Commentaria §. 558.), ut purum ab impuro segreget, concreta solvat, tenacia attenuet, resistentia subigat, subacta variis visis expellat de corpore, si sanitatis legibus amplius obedire nequeant. Omnia hæc ex illis; quæ hæcenus dicta sunt, evidenter patent. Quamvis autem febrim natam noscamus satis facile, causa tamen, quæ illam excitavit, non semper distincte cognoscitur: effectus inde natos observare tantum in potestate Medici est, ut ex his discat, qua methodo natum morbum natura debellet; quibus visis causam materialem morbi, sive existentem ante febrim natam, sive tempore febris vel per febrim genitam, de corpore expellat. His cognitis, per artem poterit observatam methodum imitari, expedire vias, impedimenta auferre, & supplere, si quid deficiat. Cum autem vario temporis spatio ad omnia hæc perficienda natura utatur, nunc paucis diebus, nunc aliquot septimanis, indigeat; patet iterum, pessime consuli sæpe ægris, si febrilis impetus nimis mature sopiatur. Unde generalem indicationem in febribus curandis hanc posuit *Sydenhamus* (z): *Ut sanguinis commotio intra modum, naturæ proposito congruentem, sistatur; ea nimirum ratione, ut nec hinc plus æquo gliscat, unde periculosa symptomata insequi solent; nec illinc nimium torpeat, quo pacto vel materiae morbificæ protrusio impediretur, vel sanguinis, novum statum affectantis, labefactarentur conatus.*

Summi ergo usus erit cognoscere illa signa, ex quibus scitur, febris impetum esse nimium, vel nimis debilem: & dein indaganda erunt illa remedia, quibus nimis febris impetus minui, nimis debilis vero incitari possit.

α. A febre augetur motus humorum per vasa: verum, uti in Commentariis §. 592. dictum fuit, dum manente eadem firmitate laterum vasorum transmittentium, augetur fluidi transmittendi impetus & velocitas, necessario sequitur, in canalibus convergentibus latera illorum debere magis distrahi, imo & ab hac causa rumpi posse. Sed a ruptis subito vasis, abolita humorum circulatione per partem affectam, gangræna & sphacelus, id est, mors partis sequuntur; adeoque, si tantus fuerit impetus, minuendus erit. Verum distractis vasorum lateribus, absque ruptura tamen, dilatatur illorum cavum, adeoque crassiora fluida possunt ingredi tenuiora vasa; unde per errorem loci obstructio, inflammatio, omnesque ejus sequelæ nasci poterunt. Inflammatio autem, nimio febris impetu in partibus externis nata, non tam magnam cautelam requirit; quia, si suppureretur, pus natum absque vitæ discrimine inde educi posset: verum ubi in corporis interioribus a nimis impetuosa febre inflammationes fiunt, patet facile, quantum discrimen habeant; atque omni artis molimine cavendam esse suppurationem, & multo magis gangrænam.

Si autem illa præternaturalia, quæ ex febre, ut causa in corpore ægotante fiunt, & tamen distincti queunt ab ipsa febre & ejus causa proxima (symptomata vocantur) vehementia sint, & in-

Tom. II.

crescant numero & malignitate satis subito; merito concludimus febris impetum nimium esse, adeoque temperandum. Cum autem crism futuram sæpe præcedant nova symptomata, vel & augeantur præsentia, aliquid dubium hic manere posset; uti etiam, quia aliquando gravissima symptomata fiunt a maligna indole materialis causæ febris, licet ejus impetus modum non excesserit, imo & sæpe nimis langueat. Omnium autem certissimum signum nimii impetus febrilis dat calor, qui, uti postea ad §. 675. demonstrabitur, violentiori partium fluidarum in se mutuo, in vasa, & horum in illas attritui, originem debet: magnus enim calor (a) notat vas ætatum, humorem densum, propulsionem humorum validam, & resistentias magnas circa fines vasorum: adeoque patet magnum periculum destructionis solidarum partium, imprimis teneriorum, adesse, ubi febrim calor intentus comitatur. Hodie autem thermometro gradum caloris, qui in sanitate adest, determinare possumus, & videre quanto excessu calor ægotantis illum gradum superet; & ex illo excessu cognito varium discrimen præfigere.

Multum autem refert, quoniam in loco corporis calor illud augmentum percipiatur: cum enim ex calore novimus, magnam vim inferri vasis, summum discrimen erit ibi, ubi vasa tenerrima, & ad vitæ integritatem necessaria, habentur. Hinc si in febricitante caput intenso calore æstuet, deliria, convulsiones, phrenitidem subito sæpe lethalem, merito timemus: atque illico summa remedia adhibenda sunt. Ob hanc causam omnes veteres Medici adeo damnaverunt æstum magnum circa pectus & præcordia, licet reliquæ partes corporis tepescerent tantum, vel & extrema frigerent aliquando. Vitalia enim viscera, hepar, lienem &c. nimio impetu urgeri tunc novimus, adeoque pessima quævis metuenda esse, nisi illico succurratur.

β. In Commentariis §. 100. & §. 587. patuit, nimia circulationis velocitate dissipari liquidissima, & reliqua inspissari; adeoque illud merito inter febris effectus numerari. Cæteris enim paribus, prout sunt quantitates liquidi dato tempore applicati organis secretoriis & excretoriis corporis, ita erit secretio & excretio inde facta; adeoque nimio febris impetu liquidissima expelluntur, & sanguis diluente vehiculo suo orbis incrassatur, & ubique circa maximas vasorum angustias hæere incipit; unde iterum inflammationis, suppurationis &c. metus est. Defectum talem liquidissimæ sanguinis partis adesse scimus; si illa loca corporis, quæ naturaliter semper humida sunt, exarescere incipiant. Tota cutis laxa, mollis, humida est in sanis; nares internæ semper madidæ; oculi tenuissima lymphâ irrigantur continuo; lingua, palatum, fauces, gingivæ pariter. Simulac vero incipit deficere liquidissima sanguinis pars, illico major siccitas in his partibus apparet. Hinc solent periti Medici nunquam ab ægris recedere, nisi os internum prius inspexerint. Hæc fuit ratio, quare *Hippocrates* in Prognosticis squalidos & sine splendore oculos (tales autem a siccitate fiunt) damnaverit: alibi vero (b) dixerit: *Densa lingue & arida phrenetica.* Perniciosum autem est, dentes siccati: Uti etiam (c): *Quibus autem dentibus lentores adnascuntur in febrilibus, febres*

Q 3

(y) Sydenham. Sect. V. cap. 2. pag. 287. 288.

(z) Ibidem Sect. I. cap. 3. pag. 61.

(a) H. Boerhaave Institut. Med. §. 698.

(b) Prorechet. Lib. I. textu 3. Charter. Tom. VIII. pag. 698. & Conc. Prænot. N. 235. 236. ibid. pag. 865.

(c) Aphor. 53. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 169.

funt vehementes. Ob eandem causam, siccitatem nempe nimiam instrumentorum vocalium, vox illa clangosa *δριφωνή κλαγγή* (d) pro pessimo signo habetur; imo neminem servatum se vidisse, cui talis vox aderat, testatur *Hollerius* (e), qui sic hanc vocem describit: *Est autem subrauca, sed acuta fere & sonora, gravis aliquando. Similis refertur, si quis in fistile siccum aut cavum edificium caput mittat, atque inde loquatur*. Quando quis fabulosus in locis magno sub aestu iter conficit, siccatis faucibus talem loquelam habet.

Cum autem per urinam ex sanguine per renem fabricam fecernatur, una cum oleis & salibus sanguinis acrioribus, multum aquæ, si illa parcior fuerit, notat, diluente suo vehiculo orbem fere sanguinem per renes transire, adeoque nimiam siccitatem in toto corpore adesse.

Liquidissima autem parte diffusa, crassior jam sanguis difficiliter transire poterit per pulmonalisarteriæ fines; hinc ibi incipiet harere & accumulari, adeoque parva tantum ejus copia transire poterit in cor sinistrum; quæ ergo non sufficit arteriis majoribus valide dilandis; unde pulsus erit parvus: & quia major difficultas nascitur pulmone infarcto, cordi dextro, illud se integre exonerare non valebit; hinc celeriter contrahetur, & palpitabit; adeoque pulsus celer admodum fiet; tandemque, ob summam difficultatem transitus per pulmonem, inæqualis, designans vitam interpolatis quasi vicibus deficere; adeoque facile patet, quantum tunc periculum adfit.

Ubi ergo signa docent, febris tantum impetum esse, ut metus sit, liquidissimis diffusis brevi hæsurum sanguinem immeabilem in vasorum angustis; omni molimine artis minui debet febris, ut funesta hæc evitentur mala. Simul etiam patet, quam male consulatur ægris, dum in morborum initiis per sudores fluidissima sanguinis pars expellitur. *Sydenhamus* in variolis pessimis inde sequelas vidisse se semper affirmat; tantoque periculosiorem fuisse reliquum morbi decursum testatur, quanto plus in primo variolarum stadio sudoribus exprimendis operam dedissent Medici.

γ. In Commentariis §. 587. ubi de coctione, tanquam febris effectu, agebatur, dictum fuit, coctionem vocari, quando per febrim causa materialis febris sic mutatur, ut minus noceat, & apta evadat, ut expurgari commode de corpore possit: febrilem autem motum, iusto sub moderamine, coctionis illius præcipuam causam esse, panter ibidem demonstratum fuit. Unde patet, suppressa ante coctionem illam febre, vel sic infracta, ut minus agere possit, pessima mala fieri posse; non quidem tam velocia, ac fiunt, dum furibundo impetu febris destruntur vasa & coagulantur fluida; verum lenti chronici, & difficillimi quidem, morbi sæpe sequuntur, quando febris maturandæ & movendæ causæ suæ materiali non sufficit. Ubi v. g. inflammatio nata in quadam parte corporis talis est, ut resolvi nequeat amplius; optimum, quod tunc fieri poterit, est, ut blanda coctione inflammationum illud spissum mutetur in pus: sed hoc nunquam absque febre fit; quæ si in tali casu nimis valida fuerit, gangrænam faciet; si nimis torpeat coctionis impar erit, & non fiet blanda suppuratio, sed sæpe tota vita manebit indomabilis scirrhusa durities. Post fervidissimas æstates sæpe accidit, autumnali tempore homines incidere in levem hepatis obstructionem, cum febre non adeo valida hanc comitan-

te; quandoque continua, aliquando & remittente; & si longius duraverit, in intermittentium classem hæc febris transit. Quando crebris venæ sectionibus nimis debilitantur vires, retundebatur quidem omnis fere morbi impetus, sed languebant miseri, & in cachexiam, icterum pertinacissimum, & hydropem incidebant: quibusdam etiam verno tempore sequenti dysenteria putridissima, prostratis illico fere viribus lethalis, orta fuit. Idem infortunium accidit etiam plurimis, quibus intermitteutes autumnales præpropere nimis corticis Peruviani usu curatæ fuerant. Sublata enim febre, manerat in hepate illud obstaculum, cui solvendo, & expellendo dein, febris ipsa summum remedium erat, dum iusto moderamine continebatur.

Cognoscimus autem nimis torpere febrilem motum, si pulsus languidus & debilis sit, projectæ vires, color urinæ pallidus, calor parvus, nullibi major, quam in temperie frigida sana. Si jam simul nullum signum docuerit, malum universale vel topicum, quod febrim comitatur, levare; novimus, materialem morbi causam nondum subactam, & febris impetum nimis debilem esse, ut illum subigere, movere, fecernere & excernere possit. Quando enim materialis causa febris per febrim ipsam soluta, & sanis iterum assimilata humoribus, fuit (vide §. 595.); vel eadem hæc materies subacta quidem & mobilis reddita, tales tamen dotes habens, ut æquabili circulationi repugnet, expellitur de corpore, vel deponitur ad quædam loca (vide §. 593. 594.): tunc cessat febrilis impetus & fausto quidem omine; neque ulla ratio jubet tunc, ut augeatur motus. Sed in hoc casu semper coctionis signa apparuerunt prius; ob hanc causam in textu additur: necdum apparente signo pepasmi. Si v. g. in pleurítico post nimis repetitam venæ sectionem tussicula maneat sicca, vel sputa tenuia, aquosa; nonnisi cum molestia educantur; & dolor, obtusior quamvis in latere affecto superfit; urina tenuis nullam subsidentiam habeat, vel crassa & turbida manens nihil ad fundum deponat; simulque adfit vitalium actionum languor; facile video, nimis torpidum esse febris impetum, cum nulla coctionis signa appareant, neque topicum in hoc morbo malum remotum sit. Coctionem enim adesse novimus ex decremento morbi, & imminutione symptomatum; dum interim simul vires vitæ constant, vel & crescunt, & functiones lætæ in integrum restitui incipiunt: atque excreta tales dotes incipiunt habere, quales sanitatis tempore in iisdem observantur.

Antequam ergo hæc signa apparuerint, noxium semper erit deprimere febris impetum nisi tantum fuerit, ut inde destructio partium solidarum tenerimarum vel inspissatio fluidorum nimia metuat. Calor ergo in tali ægroto sani hominis naturalem calorem parum excedere debet, & pulsus celeritas paulo major esse. Simul apparet, nullam regulam generalem in febrilibus curandis locum habere posse, cum, quod in uno casu prodest, in altero obesse possit quam maxime. Equè ergo peccant illi, qui venæ sectionibus, clysmatibus &c. omnium februm curam tentant, ac hi, qui cardiacis stimulantibus, moventibus &c. ubique utuntur. Neque otiosum semper spectatorem hic agit Medicus, cum summæ prudentiæ opus sit videre, an agere debeat, & quid agendum sit. Optimus ille erit, qui

*Innocuus placide corpus jubet urere flammam
Et iusto rapidos temperat igne focos, &c.* (f)

(d) Hippocr. Lib. I. Prorrh. Charter. Tom. VIII. pag. 732.
(e) In Carminæ præfixo operibus Sydenhami.

(f) In Coac. Hippocrat. pag. 155.

§. 610. **S**I itaque exorbitare deprehenditur (101.), moderamen sit abstinentia, victu tenui, potu aquæ, aere frigidiusculo, animi affectu leni, venæ sectione, clysmate refrigerante, medicamentis blandis, aquosis, glutinosis, refrigerantibus, anodynis, opiatis: confer (92. ad 106.)

Inquirendum jam est, quibus remediis moderamen obtineri possit, quando febris impetus exorbitare deprehenditur. De hac re jam antea dictum fuit in capitulo *De morbis oriundis ab excessu motus circulatorii*. Præcipue autem hoc fiet

Abstinentia. Non hic intelligitur ægros ab omni cibo & potu abstinere debere, sed tantum a talibus, quæ vel quantitate nimia, vel qualitate motum, qui jam nimis adest, augere possent.

Victu tenui. Qui & facile subigi possit, & absque ulla resistantia per omnia moveri. Hordei, avenæ, oryza, panis &c. decocta hinc tanti usus. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 599. dicta fuerunt. Cum enim vel in sanis hominibus difficilioris digestionis cibi sæpe febrim excitent, quia a viribus immutantibus nonnisi cum molestia subigi possunt; patet facile, idem malum expectandum esse in febre decumbentibus, ubi plures functiones ad hanc rem requisitæ languent: adeoque sola tenuissima tantum exhiberi posse, dum nimis impetum compefci debet.

Potu aque. Quo major aquæ copia in sanguine abundat, eo majus frigus, & virium languor. In leucophlegmaticis, & pallido morbo laborantibus puellis, iners aquosa cacochymia sanguinis deprehenditur; sed simul observatur frigida temperies totius corporis & magna debilitas. Quamdiu ergo nimius calor & circulationis nimis magna velocitas adfuit, aqua potata, calida imprimis, nocebit nunquam; sed laxando partes solidas, & diluendo fluida, motum minuet. Simul autem, uti antea (vide §. 605. N. 6.) dictum fuit, omnis acrimonia, quæ stimulo suo aucti motus causa tories est, sola dilutione per aquam sic enervari poterit, ut non amplius noceat. Imo omnes, qui valida febre decumbunt, nisi mens labore, avidissime aquam & aquosos potus naturali quasi instinctu expetunt. Solo potu tenui & abstinentia incipientes febres se sanasse testatur *Sydenhamus* (g) in propriis liberis, & amicis, licet & exercitii consueti usum, & auram liberaliorem permitteret.

Aere frigidiusculo. Elapso sæculo Medici fere omnes erant in illa opinione, omnes febres tutissime & citissime sanari posse per diaphoresim. Hinc in calidissimo aere ægros detinebant, stragulis tegebant, imo obruebant, ut nempe fota corporis superficies hoc calore sudoribus emittendis foret aptior. Verum magno ægrorum damno sic ignes ignibus addebantur, & enormiter exacerbabatur febrim impetus. Omnium maxime vero huic methodo insistebant in illis morbis, quos cutaneæ eruptiones comitabantur, quales sunt variolæ, morbilli &c. Primus fere se huic torrenti animose opposuit *Sydenhamus*, atque passim in suis operibus indicavit, nihil perniciosius esse. Efficacissimum vero remedium ad compefendum nimium febris impetum invenit, si ægri lecto abstinerent quotidie ad aliquot horas, & in sedili erecto corpore federent; vel, si id vetaret major debilitas, vestes saltem induerent, & supra lectum jacerent, nullis stragulis lecti, ut grato hoc refrigerio nimius ardor com-

pefceretur (h). Tanti autem momenti hæc res est, ut testetur, neque largas sanguinis evacuationes, neque alia remedia utcumque refrigerantia profuisse in curandis pleuriticis, si lecto jugiter affigerentur (i): Aer enim inspiratus sanguinis, rapidissimo per pulmonales arterias trajectory calefacti, refrigerio inservit: si ergo ægri, stragulis lecti, in calidissima atmosfera retineantur, facile patet, nihil tale expectari posse, adeoque calorem augeri debere. Frigidissimo quidem aeri exponere calefactum corpus temerarium foret: sed illis, quæ numero 2. §. 605. laudata fuerunt, nimum calorem temperare docebit nunquam. Unicum hoc ingenue monuit *Sydenhamus* (k), accidisse aliquando; raro tamen, ut ægri, qui diutius, quam par erat pro una vice, lecto abfuerant, declinante præsertim morbo (febre nempe continua) in dolores vagos, qui in rheumatismum desinere possent, incidant; aliquando etiam illis corpus ictero deturpari contingerit. Cum autem hæc tantum in declinatione, morbo jam mitiori facti, fierent, tutius lecto ad dicebantur, & facile superabantur hæc mala. Sed, uti satis patet, cautela adhiberi potest, ne nimis diu lecto absint; & poterit aer sic temperari, ubi decumbunt ægri, ut nimio frigore nocere nequeat.

Habetur in Actis Academiæ Regiæ Scientiarum (l) observatio, quæ docet, quantum possit aliquando ad febrim compefendam, si a lecto abstineatur. Paroxysmus enim febrilis, contra omnia cognita remedia rebellis, arcebat, si æger non decumberet in lecto, sed in sedili federet.

Animi affectu leni. Validis animi motibus pessimas aliquando febres excitatas fuisse §. 586. γ. dictum fuit; unde etiam animi affectus inter velocioris circulationis causas numerati fuerunt §. 99. Num. 1. Ubi ergo motus febrilis imminuendus est, patet facile, omnes animi affectus lenes esse debere. Quomodo autem illi compefci possint, dictum fuit in Commentariis §. 104. & §. 605. Num. 5. Omnia ergo hic vitanda, quæ sensus internos aut externos valide afficere possunt; in loco tenebricoso, ab omni strepitu remoti, decumbere debent; & semper ægros securos agere conveniet, ut corpore tantum, non etiam animo laborent (m).

Venæ sectione. Illa, quæ hæcenus recensita fuerunt ad nimum febris impetum compefendum, omnia quidem summi usus sunt, sed tamen non adeo subito possunt requisitos præstare effectus: unde ubi adeo valida febris est, ut metus sit, ne tenebrima vasa destruantur, vel dissipatione liquidi & calore aucto sic inspissentur humores, ut postea nulla arte resolvi possint; summum discrimen postulat, ut illico efficacissimum adhibeatur remedium, de quo certi sumus, quod febrilem motum subito minuere possit. Tale autem remedium præstat venæ sectio: possumus enim pro lubitu per illam minuere humorum motum, ad mortem usque, id est, absolutam omnium quietem; adeoque pro varia quantitate sanguinis emissi reducere ad debitum moderamen febris impetum. Demonstravit hanc rem plurimis experimentis summus philosophus Ha-

(g) Sect. V. cap. 2. pag. 284. (h) Ibidem pag. 282.
(i) P. An. 1722. Histor. pag. 41. (m) Cels. Lib. III.

(j) Ibid. Sect. VI. cap. 3. pag. 357. (k) Sect. V. cap. 2. p. 283. cap. 5. in fine pag. 127.

tes, cui incomparabili viro tot & tam pulchra debentur; vivorum enim animalium vas sanguineis apertis adaptavit vitreos tubos, ut videret, ad quam altitudinem in hos ascenderet sanguis, cordis & vasorum vi pulsus. Notavit deinde, quomodo minueretur sanguinis altitudo, post varias quantitates sanguinis perditas, donec tandem deficeret animal (n). Ex quibus experimentis patet, minuta sanguinis quantitate, debilitari motum circulatorium. Quantam autem efficaciam habeat venæ sectio in febribus curandis quandoque, patet ex memorabili exemplo, cujus in Commentariis §. 54. Num. 2. mentio facta fuit; ubi Galenus unica venæ sectione, sed ad animi deliquium facta, in juvene robusto & pleno, morbum abtulit tam feliciter, ut adstantes illum febrem jugulasse dicerent. Unde & in febribus ardentissimis, in maximis inflammationibus, in vehementissimis doloribus, unicam spem in tali sanguinis missione ponebat. (vide Commentaria §. 141. 1.) Quamvis autem in summis & periculosissimis morbis sæpe requiratur venæ sectio tam copiosa, donec in animi deliquium incidat æger; in aliis casibus tamen moderatior præfertur: nam si sic deprimatur vita, ut nulla febris sit, & tamen lentor supersit, per solam febrem optime superandus, nunquam bona curatio fiet. Si post aliquot horas, vel & tardius, nimis iterum incipiat exorbitare febrilis impetus, nova iterum instituat venæ sectio; toties repetenda, donec calor remissior, & symptomatum imminutio docuerint, nihil mali amplius a febris impetu metuendum esse: cavendo tamen semper, ne in alterum extremum delabantur ægri, id est, ne torpeat nimis febris.

Quamvis autem in tenella ætate, senia, & gravidis (quas, secta vena, abortiri dixerat Hippocrates (o), imprimis si major foetus fuerit) major cautela requiri videatur; tamen neque in his semper venæ sectio omittenda, si a nimio febris impetu metuendum videatur. Teneris enim etiam infantibus tuto sanguinem mitti posse, tali tamen quantitate, quam ætas & vires indicarent, monuit Sydenhamus (p), & sapius hoc profuisse vidi. Uti enim optime dixit Celsus (q); *interest enim, non que ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed que vires sint &c.* Cum præcipua in hoc ars sit, que non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires æstimet, & ex eo colligat, possit nec ne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in una muliere duo corpora sustineat.

Novi quibusdam scrupulum injecisse Celsi (r) in eodem capitulo effatum, dicentis: *Quod si vehemens febris urget, in ipso ejus impetu sanguinem mittere, hominem jugulare est.* Verum non videtur Celsus adeo novisse usum illum venæ sectionis, quo febris impetus temperatur, sed tantum illam laudasse, ut copia minueretur, vel tolleretur corruptum. Sic enim habet (s). Considerandum est, *utrum superans, an deficiens materia læserit; corruptum corpus sit, an integrum: nam si materia vel deest, vel integra est, illud alienum est. At si vel copia sui male habet, vel corrupta est, nullo modo melius succurritur.* Ubi autem periculosam venæ sectionem pronunciat in ipso febris impetu, agit de intermittentibus febribus, vel & remittentibus. Unde sequentia immediate subjungit:

Expectanda ergo intermissio est, si non decedit, cum crescere desit: si neque remissio speratur, tunc quoque quamvis peior, sola tamen occasio non omittenda est (t). Ex quibus patet, quod non absolute damnaverit venæ sectionem in ipso etiam febris impetu. Neque inutilis certe hæc cautela in febribus intermittentibus & remittentibus additur; nam in summo vigore quartanæ v. g. sæpe intensus admodum calor adest, delirium & plura alia symptomata, quæ venæ sectionem postulant; nisi quis novisset, brevi cessaturum hunc impetum sponte sua, interimque venæ sectionem febribus intermittentibus nocere per se semper, uti postea ad §. 762. dicitur.

Cum autem venæ sectio huic scopo inserviat, patet nullum desiniri posse tempus, ultra quod adhiberi cum fructu non possit. Quocumque enim morbi tempore febris impetus adeo insurgit, ut mala §. 609. v. §. recensita metuantur, utilis imo & necessaria erit missio sanguinis. Verum quidem est, in morbis inflammatoriis curandis per resolutionem, post quartum diem venæ sectionem vix amplius professe posse, quia causa obstruens nimis jam solidata, & validissime impacta vasculis obstructis resolvit nequit amplius; tuncque sola hæc spes superest, ut blanda suppuratione separentur partes inflammata, quam semper febris, & plerumque quidem auctior, comitari solet; cujus ergo impetus non videtur debere minui. Atque in hoc casu tantum locum habere videntur illa, quæ Celsus (u) habet, dicens: *Sanguinem mittere nunquam utile est post diem quartum, cum jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corruptum, ut detrahitio imbecillum id facere possit, non possit integrum.* Sed si etiam in his casibus febris tanta fuerit, ut a nimio impetuoso motu subito ruptis vasculis, (vide §. 388.) loco benignæ suppurationis, gangræna metueretur, sanguinis missione febris ad tale moderamen reducenda esset, quale suppurationi requirit. Sæpe enim accidit, febres continuas primis diebus satis mites esse (vide Commentaria §. 564.) illaque postea in nervum erumpere. Unde merito Galenus dixit (vv) in sanguinis missione non attendendum esse dierum numerum: *Quocumque enim die mittendi sanguinis scopos in ægrotante inveneris, in eo illud auxilium adhibeto, etiamsi vel vigesimus ab initio is exhiberit.* Scopos autem posuit morbum ingentem, & robur virium. Pulchro cum successu me ferius adhuc venæ sectionem aliquando instituisse, probe memin.

Clysmate refrigerante. Alterum hoc post venæ sectionem efficacissimum remedium est, quo nimius febrilis impetus temperari potest. Agitur autem hic tantum de illis clysmatibus, quæ refrigerium calenti nimis a febre valida corpori inducere possunt. Notum enim est, purgantia, emetica, & alia quævis remedia hac via applicari posse cum fructu. Tanti fecit clysmata Sydenhamus, ut testetur, se solo horum usu nimiam sanguinis exsiccationem pro lubitu compescere potuisse (x), raroque indignissime repetita venæ sectione in febrium continuarum curatione, nisi in illis, qui sanguinæ admodum temperiei, & in flore ætatis constituti erant; aut nimio vini usui indulserant: in reliquis sufficiebat singulis vel alternis diebus, prout ma-

ior

(n) Hales Hæmorrhæis p. 1. &c. (o) Aphor. 31. Sect. V. Chart. Tom. IX. p. 211.
 (p) Sect. IV. c. 5. p. 248.
 (q) Lib. II. c. 10. p. 78. 67.
 (r) Ibidem. p. 8. (s) Ibidem p. 98. (t) Ibidem p. 80. (u) Ibidem.
 (vv) De curandi ratione per venæ sectionem c. 20. Charter. Tom. X. p. 435.
 (x) Sect. I. c. 4. p. 69.

ior minorve erat febrilis impetus, clysmata injicere, donec morbi impetus satis remitteret; quad in acuta continua maxime vulgari, quæ quatuordecim diebus terminatur, circa decimum diem fieri solet. In illis vero quibus sanguinem mittere non ausus fuerat, ad duodecim usque diem clysmata adhibebat: tales autem erant quibus, post intermittentes autumnales non rite expurgatas, febris continua accedebat. His enim sanguinis missiones noxias esse observaverat; & hic vicariam clysmatum operam substituebat. Hoc etiam indicavit Celsus (x) pulcherrime dicens, clysmata usum habere, *si sanguinem mitti, cum opus sit, vires non patiuntur, tempusve ejus rei præterit.* Simplicissima tantum clysmata adhibuit Sydenhamus ex saccharo & emolliente decocto; aliquando aquam solam, vel & æqualem copiam lactis sumsit. Omnia autem hæc blando vaporis balneo intestina fovent, eluunt fæces, venosis oculis resorpta diluunt, & saponacea sacchari vel mellis virtute resolvunt concreta; sicque omnibus his viribus conspirantibus nimium motum compescunt; tanto quidem cum effectu, ut monuerit Medicos Sydenhamus, ne horum efficaciam experti illis abuterentur, sicque efficerent, ut nimis elanguesceret febrilis motus; unde anomala aliquando penitus nascuntur symptomata, & novæ excitantur turbæ; dum morbus, qui jam victus credebatur, de novo accenditur, & magnas molestias facit. Variæ clysmatum formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur; quorum pluribus additur nitrum, ob virtutem refrigerantem insignem, quam habet.

Medicamentis blandis, aquosis, glutinosis, refrigerantibus. Ubi ad debitum gradum reducta erat febris per præcedentia, nulla dabat remedia Sydenhamus (y), nisi ægrotum vel adstantium importunitas extorqueret aliquid, quod & placeret, neque tamen ullo modo turbaret illud, quod jam aderat, febris moderamen. Interim tamen, dum hæc aguntur, conducet talia dare remedia, quæ eidem scopo inserviunt. Quantum profit aquæ potus in hoc casu, modo dictum fuit; verum aqua sola facile ite-

rum elabatur, & per urinam vel sudorem expellitur de corpore, præcipue si jam inflammatorius lentor in sanguine adfuerit. Profunt ergo talia, quæ aquæ levem lentorem conciliant, ut magis hæreat, & facilius humectet nimis aridas ex æstu febrili partes: decocta hinc avenacea, hordeata, & similia tanti usus sunt, addito melle, saccharo, nitro: cornu cerbi, eboris, & similia ex animalium partibus decocta minus laudantur, quamvis similem fere lentorem aqua concilient, quia nimis in putredinem, in valida febre semper metuendam, tendunt. Omnia autem hæc ultimo suo effectu simul refrigerant, quia vasa laxant, humores diluunt, concreta solvunt, & omnem acrimoniam obvolvunt; sicque attritum nimium humorum ad vasa, & vasorum ad humores, minuunt, & stimulos irritantes enervant; adeoque nimii caloris causas tollunt.

Anodynis, opiatis. Omnibus modo memoratis prius adhibitis, si nondum compescatur nimius impetus, tuto ad hæc confugitur. In febrium acutarum initiis autem hæc adhiberi non debent, quia etiam magna dosi data non sufficiunt sola ad hunc scopum, imo & aliquando illa obesse notavit Sydenhamus (z). Phrenitidem, in acuta continua ortam, post duodecimum morbi diem felicissime his cessisse monet; citius vero exhibita nunquam profuisse. Quantam autem vim hæc habeant in frænando nimio febris impetu, si opportuno tempore exhibeantur, patet imprimis in cura variolarum. Uti enim postea, ubi de hoc morbo agendum erit, pluribus dicitur, nullo remedio se compescere potuisse febris enomem vim fatetur Sydenhamus, quam laudano liquido, etiam octava quaque hora adhibito, si vehementia morbi illud poscere videretur. Dum in febribus purgans, vel emeticum dederat, semper vesperi dato opiato excitatos tumultus compescerat; sicque tuto his evacuationibus utebatur, quod absque his fieri non posset. Videantur & illa, quæ de opiatis dicta sunt in Commentariis §. 202. & 229. 2. Simul & huc faciunt illa, quæ in capitulo de morbis ab excessu motus circulatorii oriundis dicta fuerunt.

§. 611. **S**I segnior appareat, excitabitur ope Cardiacorum defumtorum ex cibo, potuque meracioribus, aere paululum calidiore; animi affectu magis excitato, medicamentis acrioribus, volatilibus, aromaticis, fermentatis, frictione, calore, motu musculari, balneis, fomentis.

Ubi vero segnior appareat febris impetus, sic ut causæ suæ materiali subigendæ, movendæ, fecerendæ, & excernendæ, impar sit; tunc opus est talibus, quæ nimis debilem motum incitare possunt eo usque, ut modo dicta efficere valeat; tali tamen cum moderamine, ne nimis aucto motu dissipentur liquidissima, vel destruantur solida tenerissima.

Cum autem cor sit causa princeps omnium illorum motuum, unde vires vitales æstimantur; hinc illa remedia, quæ motibus augendis inserviunt, dicuntur Cardiacæ, quamvis soli cordi proxime non inserviant, atque hoc vocabulum apud veteres non semper hac significationem usurpatum fuerit. Cardiacos enim sæpe vocaverunt, quibus venterculus (a), & imprimis orificium ejus superius laborabat, quod *æpithor* dixerunt (vide Commentaria §. 63.) adeoque & auxilia, huic morbo propria, poterant dici cardiacæ. Usus tamen hodie obtinuit illa remedia, quæ vires vitales instaurant, adeoque debilem

nimis motum eorundem per vasa augent, hoc nomine designare.

Cardiacæ autem sunt vel talia, quæ copiam humorum bonorum in corpore augent, vel quæ causarum motricium efficaciam in movendo majorem reddunt. Defumuntur autem præcipue ex sequentibus:

Cibo potuque meracioribus. Omnia enim hic requiruntur penitus opposita illis, quæ in præcedenti paragrapho enumerata fuerunt: tunc enim dictum fuit, abstinentia, victu tenui, potu aquæ optime compesci febrilem impetum, si nimius fuerit. Ubi ergo ille languens jam excitandus erit, cibus validior & potus meracior proderunt. Cibi autem robur mensuratur partim copia nutrimenti, quod habet; partim ratione majoris minorive coherætionis suarum partium, qua viribus digerentibus resistit. Verum antea jam sæpius notatum fuit, a cibis copiosioribus, vel difficilioribus subigendis, etiam

(x) Lib. II. cap. 11. pag. 85.
 (y) Sect. I. cap. 4. pag. 75. (z) Ibid. pag. 81. 82.
 (a) Alex. Trallian. Lib. VII. cap. 5. pag. 341. Cælius Aurelianus. Auctor. Ibid. II. cap. 30.